

देशइति यद्यपिकेशवोर्चामर्हत्येव तथापि अर्चायां देशः कालश्चायुक्त इत्यर्थः तदेवाह मंस्यतीति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कार्यगतिः कर्त्तव्यरीतिः अविग्रहात् आतिथ्यमात्रेण ॥ ६ ॥ ७ ॥ नालं न पर्याप्नोति ॥ ८ ॥ ९ ॥ तीर्थेन अवतरणवर्त्मना संशाम्य शांतो भव ॥ १० ॥ ११ ॥ पर्यायः प्रकारांतरं निष्केबलांकुत्सां पांडवाम्यथा दासवद्दासयेयं तथा प्रकारो नास्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

देशःकालस्तथायुक्तो न हि नार्हति केशवः ॥ मंस्यत्यधोक्षजो राजन् भयादर्चति मामिति ॥ ३ ॥ अवमानश्च यत्र स्यात्क्षत्रियस्य विशांपते ॥ नतत्कुर्याद्बुधः कार्यमिति मे निश्चितामतिः ॥ ४ ॥ सहिपूज्यतमो लोके रुग्णः पृथुलोचनः ॥ त्रयाणामपि लोकानां विदितं मम सर्वथा ॥ ५ ॥ न तु तस्मै प्रदेयं स्यात्तथा कार्यगतिः प्रभो ॥ विग्रहः समुपारब्धो न हि शाम्यत्यविग्रहात् ॥ ६ ॥ वैशंपायन उवाच तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भीष्मः कुरुपितामहः ॥ वैचित्रवीर्यराजानमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ सत्कृतोऽसत्कृतो वापि न क्रुद्ध्येत जनार्दनः ॥ नालमेनमवज्ञातुं नावज्ञेयो हिकेशवः ॥ ८ ॥ यत्तु कार्यं महाबाहो मनसा कार्यतांगतं ॥ सर्वोपायैर्न तच्छक्यं केनचित्कर्तुमन्यथा ॥ ९ ॥ स यद्भूयान्महाबाहुस्तत्कार्यमविशंकया ॥ वासुदेवेन तीर्थेन क्षिप्रं संशाम्य पांडवैः ॥ १० ॥ धर्म्यमर्थ्यं च धर्मात्मा ध्रुवं वक्ता जनार्दनः ॥ तस्मिन्वाच्याः प्रियावाचो भवता बांधवैः सह ॥ ११ ॥ दुर्योधन उवाच न पर्यायोऽस्ति यद्राजन् श्रियं निष्केवलामहं ॥ तैः सहेमामुपाश्रीयां यावज्जीवं पितामह ॥ १२ ॥ इदं तु सुमहत्कार्यं शृणु मे यत्समर्थितं ॥ परायणं पांडवानां नियच्छामि जनार्दन ॥ १३ ॥ तस्मिन्बद्धे भविष्यति वृष्णयः पृथिवी तथा ॥ पांडवाश्च विधेयामे स च प्रातरिहैष्यति ॥ १४ ॥ अत्रोपायान्यथा सम्यङ्बुद्ध्येत जनार्दनः ॥ न चापायो भवेत्कश्चित्तद्भवान् प्रब्रवीतु मे ॥ १५ ॥ वैशंपायन उवाच तस्य तद्वचनं श्रुत्वा घोरं रुग्णाभिसंहितं ॥ धृतराष्ट्रः सहामात्यो व्याथेतो विमना भवत् ॥ १६ ॥ ततो दुर्योधनमिदं धृतराष्ट्रो ब्रवीद्वचः ॥ मैवं वोचः प्रजापाल नैष धर्मः सनातनः ॥ १७ ॥ दूतश्च हि हृषीकेशः संबन्धी च प्रियश्च नः ॥ अपापः कौरवेयेषु सकथं बंधमर्हति ॥ १८ ॥ भीष्म उवाच परीतस्तव पुत्रो यं धृतराष्ट्रसुमंदधीः वृणोत्यनर्थं नैवार्थं याच्यमानः सुहृज्जनैः ॥ १९ ॥ इममुत्पथिवर्तं तं पापं पापानुबन्धिनं ॥ वाक्यानि सुहृदां हित्वा त्वमप्यस्यानुवर्तसे ॥ २० ॥ रुग्णमक्लिष्टकर्माणमासाद्यायं सुदुर्मतिः ॥ तव पुत्रः सहामात्यः क्षणेन न भविष्यति ॥ २१ ॥ पापस्यास्य नृशंसस्य त्यक्तधर्मस्य दुर्मतेः ॥ नोत्सहेऽनर्थसंयुक्ताः श्रोतुं वाचः कथंचन ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वा भरतश्रेष्ठो वृद्धः परममन्युमान् ॥ उत्थाय तस्मात्प्रातिष्ठद्भीष्मः सत्यपराक्रमः ॥ २३ ॥ इति श्रीमहाभारते उद्योगपर्वणि भगवद्गीतानुवर्तनि दुर्योधनवाक्ये अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इति उद्योगपर्वणैलकंडीये भारतभाष्ये अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७३ ॥